

მიწის რესურსების რაციონალურად გამოყენების პროგნოზირების, სტრატეგიული დაგეგმვის კონსეპტუალური და მეთოდოლოგიური ასპექტები

ნოდარ ჭითანავა

ე.მ.დ., საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი,
სტუ-ს ი. ჟორდანიას სახელობის საქართველოს საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი
რესურსების შემსწავლელი ცენტრის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი

რუსუდან ფირცხალავა

სტუ-ს ი. ჟორდანიას სახ. საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი
ცენტრის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ანოტაცია

მიწის რესურსული პოტენციალის რაციონალურად გამოყენება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა საქართველოსათვის, რიომელიც მცირე მიწიანობით, ბუნებრივ-საწარმოო პირობების მრავალფეროვნებით, სპეციალიზაციის ალტერნატიული მიმართულებებით და რეგიონული თავისებურებებით ხასიათდება. მიწის რესურსები ქვეყანაში არაეფექტიანად გამოიყენება. პროვატიზაცია უხეში დარღვევებით ჩატარდა, მიწის ფართობები დაქუცმაცდა, დეგრადაციის პროცესი ღრმავდება. მკვეთრად შემცირდა ნათესი ფართობები. დიდ რისკებთან არის დაკავშირებული სასურსათო უსაფრთხოება. ეკონომიკის სისტემური კრიზისიდან გამო-

სვლა მოითხოვს სტრატეგიული მართვის თანამედროვე მეთოდების კომპლექსურად გამოყენებას.

პირველ რიგში აუცილებელია პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის პრინციპებზე წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის პრობლემების გადაწყვეტა დაზიანოთ მიწის რესურსების გამოყენების ანალიზით. სახელმწიფოს ეკონომიკურ (აგრარულ) პოლიტიკაში ამოსავალი საწყისი უნდა იყოს მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება.

საკვანძო სიტყვები: მიწის რესურსული პოტენციალი, წარმოების ძირითადი ფაქტორები, მიწათმოწყობა, პროგნოზირება, გენერალური სქემა, გეოეკონომიკა, მიწის ბალანსი, ეკონომიკური პროტექციონიზმი.

CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORECASTING AND STRATEGIC PLANNING OF THE LAND RESOURCE RATIONAL USING

Nodar Chitanava

EMD, Academician of the Georgian Academy of
Agricultural Sciences,

GTU i. Jordania Georgian Industrial Forces and Natural
Chief Researcher
of the Resource Research Center

Rusudan Pirtskhalava

GTU i. Jordania Senior Research Fellow, Industrial
Forces and Natural Resources Research Center,
Academic Doctor of Economics

SUMMARY

Rational using of land resource potential is one of the most important tasks for Georgia which is characterized by land scarcity, variety of natural-productive conditions,

alternative directions of specialization and regional specific features. Land resources are inefficiently used in the country. Privatization was carried out with serious violations, land areas have been fragmented, degradation process deepened, areas under crops drastically reduced. Food security is under high risk. Overcoming the systemic crisis requires integrated use of modern methods of strategic management.

First of all, it is necessary to start solving problems of forecasting and strategic planning of production and labor organization based on the land resources analysis. Rational use of land and other natural resources must be an initial point for the state economic (agricultural) policy.

Keywords: land resource potential, main factors of production, land management, forecasting, general scheme, geoeconomics, land balance, economic protectionism.

თანამედროვე პირობებში ეკონომიკის მართვის ერთ-ერთ ფუნქციად პროგნოზირებას და სტრატეგიულ დაგეგმვას თვლიან. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი როლი მიწის რესურსების რაციონალურად გამოყენებაში.

FAO-ს მიერ 1981 წელს მსოფლიოს ნიადაგის „ქარტიის მიღების“ და 1992 წელს გაეროს გარემოს დაცვისა და განვითარების შესახებ კონფერენციის ჩატარების შემდეგ, მიწის რესურსების გამოყენების დაგეგმვა აღიარებულია მიწის რესურსების მდგრადი გამოყენებისა და მართვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად. მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაგეგმვის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ საფუძვლად მიიჩნევა მიწის საფარის სისტემური ანალიზი და შეფასება, რაც განსაზღვრავს იმას, თუ რამდენად გამოსადეგია მიწა მისი სხვადასხვა ფორმით, მათ შორის, არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენებისათვის, ასეთი მიდგომა ამაღლებს მიღებული გადაწყვეტილებების ეფექტიანობას და მიწის რესურსების მართვის დონეს¹.

ცნობილია, რომ პროგნოზირების და დაგეგმვის წარმოშობა დაკავშირებულია შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებასთან, განვითარებაში გარკვეული პროპორციების დაცვისა და შენარჩუნების აუცილებლობასთან. პრაქტიკა გვიჩვენებს (განსაკუთრებით ეს გამოჩნდა საქართველოში გარდამავალ ეტაპზე ეკონომიკის ტრანსფორმაციის 30 წლიანი გამოცდილებით), რომ რაც უფრო ღრმავდება შრომის დანაწილების პროცესი, მით უფრო მრავალფეროვანი ხდება პროგნოზირება და დაგეგმვა (ეკონომიკის მართვის სხვა ფუნქციებთან - ორგანიზაცია, მოტივაცია, კოორდინაცია, კონტროლი და ა.შ. ურთიერთკავშირში).

მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირება და დაგეგმვა (გეგმა) კომპლექსური ხასიათისაა და მოიცავს ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ, დემოგრაფიულ და სხვა სახის პროგნოზებს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირება განიხილება, როგორც მეცნიერულად დასაბუთებული მოსაზრებები (გათვლები) რესურსების გამოყენების შესაძლო მდგომარეობის შესახებ, დაგეგმვა კი - რესურსების გამოყენების პერსპექტივად. **ამიტომ, რომ პროგნოზირებისა და დაგეგმვის მიზნებად აღიარებულია: მიწის რაციონალურად გამოყენება და დაცვა; სამეცნიერო წანამძღვრების შექმნა; მმართველობითი გადაწყვეტილებების შესაძლო შედეგების შეფასება; არსებული რესურსების შეფასება და მათი რაციონალურად გამოყენების ღონისძიებათა განსაზღვრა².**

აღსანიშნავია, რომ მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირების პრინციპებს საფუძვლად უდევს ის თეორიული მიდგომები (მახასიათებლები), რომლებიც არის ძირითადი, ზოგადად პროგნოზირებისა და გეგმისათვის. **ესენია: მეცნიერული დასაბუთების, სისტემურობის და კომპლექსურობის, ერთიანობის, უწყვეტობის, გარა-**

ნტიების, თანმიმდევრულობის, პრიორიტეტულობის, ინფორმატიულობის, ეფექტიანობის პრინციპები.

აღნიშნული პრინციპების დაცვა უზრუნველყოფს მიწის რესურსების ისეთი ფუნდამენტური თვისებების გათვალისწინებას, როგორცაა **მიწა - ეკოლოგიური სისტემის ნაწილი (უნივერსალური ბუნებრივი რესურსი) - წარმოების ძირითადი ფაქტორი (სოფლის მეურნეობა, სატყეო მეურნეობა, სამთო მრეწველობა) - უძრავი ქონება (რაც ახალია პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებისათვის).** მიწის რესურსების გამოყენების კომპლექსურობა გულისხმობს განვითარების პროცესის ყველა კომპონენტის როლის (ადგილის) და ურთიერთკავშირების ახსნას. ამასთან ზემოთ აღნიშნული პრინციპები გამოიყენება არა ცალ-ცალკე, არამედ ერთმანეთთან უშუალო კავშირში. ასეთი მიდგომა იძლევა საფუძველს ობიექტურად განისაზღვროს განვითარება, როგორც ერთიანი პროცესი. ჩვენს შემთხვევაში ეს ნიშნავს მიწის რესურსების რაციონალურად გამოყენების ხელშეწყობი გარემოს შექმნას. ამიტომ პროგნოზირებისა და დაგეგმვის ფუნქციის წარმატებულად განხორციელება დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად სწორად მოხერხდება არსებული რესურსების გამოყენების ანალიზი.

სამწუხაროდ, საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში მიწის რესურსების გამოყენებაში პროგნოზირება და დაგეგმვა, როგორც მართვის ფუნქცია, ფაქტობრივად, არ გამოიყენება. ამიტომ, რომ ქვეყანაში მიწის რესურსების აღრიცხვა და რეგისტრაცია ჯერ კიდევ მოუგვარებელია; ბალანსის წარმოება შეწყდა; მიწის ფონდის (ბალანსი) ანალიზი, შეფასება 2005 წლის შემდეგ არ ხდება. დაზუსტებული არ არის თუ რა ცვლილებები განიცადა მიწის ფონდის სტრუქტურამ. განსაკუთრებით ეს ეხება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ფართობებს. შესაბამისი დასკვნები არ გაკეთებულა 2004 და 2014 წლების სასოფლო-სამეურნეო აღწერის შედეგებიდან. პროგნოზირებისა და დაგეგმვისადმი ასეთი დამოკიდებულება ხელს უშლის მიწის რაციონალურად გამოყენების ორგანიზაციულ-მმართველობით და ტექნიკურ-ეკონომიკურ ღონისძიებათა შემუშავება-განხორციელებას. აღსანიშნავია, რომ უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში მიწის დაცვის ღონისძიებები არ ხორციელდება, ნიადაგის დეგრადაციის მონაცემები განახლებულიც არ არის. მკვეთრად შემცირდა სარწყავი ფართობები, მეორადი დაჭაობების პროცესიც ღრმავდება. პროგნოზირების (მით უფრო დაგეგმვის) გარეშე განხორციელდა უცხოელებზე სასოფლო-სამეურნეო მიწების გასხვისების პროცესი. დღესაც არ არის ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის რა ფართობს ფლობენ უცხოეთის მოქალაქეები საქართველოში.

ეკონომიკური რეფორმების პერიოდში გამოვლინდა ტენდენცია, რომელიც ხელს უწყობს მიწის არარაციონალურად და არამიზნობრივად გამოყენების გარემოს შექმნას. ესაა სასოფლო-სამეურნეო მიწების გადანა-

1 Планирование использования земельных ресурсов для устойчивого управления землепользованием. ФАО, рим., 2018 г., стр. 3

2 С.М.Комаров, А.А.Расказова. Прогнозирование и планирование использования земельных ресурсов и объектов недвижимости. Учебник, м., «Юраат», 2018, стр. 15-16

ნილების პრობლემა, რომელიც მიწის ბაზრის მახინჯი ფორმით ჩამოყალიბების შედეგად წარმოიქმნა. იმის გამო, რომ საკანონმდებლო ბაზა არასრულყოფილი იყო (არის), მიწის მფლობელი უფრო მეტად გახდა (ხდება) ის, ვისაც შესაბამისი ფულადი კაპიტალი გააჩნდა. უკანასკნელ წლებში (1989-2020 წლები) რიგი მიზეზების გამო, სოფლის მოსახლეობა შემცირდა 887,1 ათასი კაცით. ასეთ პირობებში, მათ საკუთრებაში არსებული მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი გადავიდა (გადადის) ადგილობრივი ოლიგარქიული სტრუქტურების, ან უცხოელი მოქალაქეების საკუთრებაში. პროცესს რიგ რეგიონებში ხელი შეუწყო მრავალნაკვეთიანობამ, ნაკვეთების ერთმანეთისაგან დიდი მანძილით დაშორებამ (მაგალითად, 2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, გურიაში მეურნეობათა 19,5%, იმერეთში - 16,6%, რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში - 26,8%, შიდა ქართლში - 24,2%-ის მიწის ფართობი შედგებოდა 4 ან 5 ნაკვეთისგან, ხოლო სამცხე-ჯავახეთში მეურნეობათა 21%-ის მიწის ფართობი - 6-9 ნაკვეთამდე). ეს პრობლემა სოციალისტურ სისტემაშიც არსებობდა, მაგრამ გარკვეულ წილად კოლმეურნეობებისა და სახელმწიფო მეურნეობების ხელშეწყობით წყდებოდა. მდგომარეობა მკვეთრად შეიცვალა საკუთრების ფორმების პლურალიზმის პირობებში, როცა მიწის მესაკუთრე, რომელსაც მიწის ნაკვეთი აქვს შორ მანძილზე (5 კმ და ზემოთ) ვერ ახერხებს მის დამუშავებას. ასეთი სიტუაცია ხშირად ხდება სპეკულაციური გარიგებების მიზეზიც, რომ მიწის კონსოლიდაციის პრობლემამ მწვავე ხასიათი შეიძინა. ქვეყანაში წელი ტემპით მიმდინარეობს მიწის ნაკვეთების რეგისტრაცია, რომელიც უახლოეს 2-3 წელიწადში უნდა დამთავრდეს. ამასთან, მიწის ფართობების მნიშვნელოვანი ნაწილი დაუმუშავებელია. მაგალითად, 1990-2020 წლებში ქვეყანაში ნათესი ფართობები შემცირდა 701,9 ათასი ჰექტრიდან 210 ათას ჰექტრამდე, მრავალწლიანი ნარგავების ფართობი 326,3 ათასი ჰექტრიდან 127 ათას ჰექტრამდე¹. ზემოთ აღნიშნულიდან კარგად ჩანს, რომ მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვისას პროგნოზირებისა და დაგეგმვის პროცესში ასეთ „გამოვლინებებს“ სიღრმისეული ანალიზი სჭირდება. **მსგავს შემთხვევაში განმსაზღვრელი უნდა იყოს სასოფლო-სამეურნეო მიწის რაციონალურად გამოყენების პრიორიტეტი, რაც საბოლოო ჯამში ხელს შეუწყობს ისეთი სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს შექმნას, რომელიც მინიმუმამდე დაიყვანს დღევანდელი სოფლის მეურნის დაქირავებულ მუშებად ჩამოყალიბების რისკებს.**

მიწის რაციონალურად გამოყენებისა და დაცვის, დაგეგმვისა და ორგანიზაციის სრულყოფის მიზნით აუცილებელია:

- ქვეყნის ტერიტორიის განვითარებისა და მიწის რაციონალურად გამოყენების გრძელვადიანი პერსპექტივის განსაზღვრა (რა თქმა უნდა, მიწაზე ყველა დარგის მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით, მიწის კატეგორიების შესაბამისად).

- მიწის იმ ფართობების გამოვლენა, რომლებიც პერსპექტივაში შეიძლება გამოიყენონ სასოფლო-სა-

მეურნეო წარმოებაში (ათვისება, არსებული გაუმჯობესება, მელიორაცია (მორწყვა, დაშრობა და სხვ.). ამ მიზნით მიწის კონსოლიდაციის პროცესის მიზნობრივად (რეგიონების თავისებურებების გათვალისწინებით) რეგულირება.

- **მიზანშეწონილია ქვეყანაში შემუშავდეს მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის გენერალური სქემა.** მასში უნდა აისახოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული მიზნები, მათი განხორციელების მიდგომები, ტერიტორიის რაციონალურად ათვისების თანამედროვე მეთოდები, კონკრეტული მუნიციპალიტეტების როლი მიწის რაციონალურად გამოყენების საერთო სახელმწიფოებრივ სტრატეგიაში და ა.შ. **გენერალური სქემა უზრუნველყოფს რესურსების კონცენტრირებულად, მიზნობრივად და ეტაპობრივად გამოყენებას.** ასეთი სქემით დასახული მიზნების (ამოცანების) განხორციელება უნდა მოხდეს **მიზნობრივი პროგრამებით** (გენერალური სქემის ჩარჩო პირობებით ჩამოყალიბებული მოთხოვნების შესაბამისად). აქვე აღვნიშნავთ, რომ გენერალური სქემის გამოყენების გამოცდილება საქართველოში გვაქვს. მაგალითად, მე-20 საუკუნის 80-იან წლებში შემუშავდა საქართველოს სსრ ეროზიის საწინააღმდეგო ღონისძიებათა გენერალური სქემა 1981-1990 წლებში და 2000 წლამდე პერიოდისათვის, რომლის განხორციელება 1990 წლიდან პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემების შეცვლის შემდეგ შეწყდა. თუმცა აღნიშნულ დოკუმენტს აქტუალობა დღესაც არ დაუკარგავს (მისი მეთოდოლოგიური ბაზის გამოყენება შესაძლებელია ახალი გამოწვევების შესაბამისად).

მიწის რესურსების გამოყენების თანამედროვე მდგომარეობის გათვალისწინებით, ზემოთ მითითებული სქემის შემუშავება-განხორციელება ხელს შეუწყობს:

- რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტების ახალი გამოწვევების შესაბამისად განსაზღვრას. მიწის რესურსების სახელმწიფო და მუნიციპალური მართვის სისტემის გაუმჯობესებას, მათი საზღვრების, ასევე სახელმწიფოებს შორის (განსაკუთრებით ეს ეხება საზღვრისპირა ტერიტორიებს) საზღვრების მოწესრიგებას, მიწის მარაგის შექმნას (სახელმწიფო, მუნიციპალური, დარგათაშორისი საჭიროებებისათვის), ახალი მიწების ათვისებას, ბუნებადაცვითი ღონისძიებების განხორციელებას.

გენერალური სქემაში პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მიწის, როგორც წარმოების საშუალების (ფაქტორის) გამოყენებას (იგულისხმება ნიადაგობრივი რესურსის მაქსიმალურად გამოყენება). ასევე აუცილებელია არა მხოლოდ ამჟამად არსებული ნაყოფიერი, არამედ ნაყოფიერების პოტენციალის მქონე ფართობების დადგენა და შემდგომში მათი ეფექტიანად გამოყენება.

- სქემა თავისი დანიშნულებით, როგორც წესი, გრძელვადიანი პროგრამების განხორციელების მოთხოვნებს (პრინციპებს) უნდა პასუხობდეს.

- მიწის რესურსების რაციონალურად გამოყენების

¹ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები



პროგნოზირებისა და დაგეგმვის ობიექტად უნდა ვაღიაროთ **სახელმწიფო მიწის ფონდი**. დაგეგმვისას პირველ ეტაპზე უნდა შეფასდეს მიწის რესურსების გამოყენების მიღწეული დონე, რომლის შესაბამისად გაკეთდება მაჩვენებელთა პროგნოზული გაანგარიშებები. სქემა უნდა დაამუშავოს სახელმწიფომ, მისი შესაბამისი სტრუქტურის მეშვეობით. ჩვენს შემთხვევაში, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ (სააგენტომ), სხვა სტრუქტურებთან კოორდინაციით (შესაბამისი მატერიალური და ორგანიზაციული ბაზის შექმნით).

- გენერალური სქემის საფუძველზე დაკონკრეტდება მუნიციპალური სქემებიც. დღევანდელი მუნიციპალიტეტები ჩამოყალიბდნენ ადრე არსებული სოფლის ადმინისტრაციული რაიონების ბაზაზე და წარმოადგენენ მთავარ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებს. მათი როლი და ადგილი განისაზღვრება კონცეფციაში.

- დაგეგმვისას უნდა დავიცვათ კომპლექსურობა. ამასთან, უნდა განისაზღვროს მიწის რესურსების პროგნოზირებისა და დაგეგმვის ორსაფეხურებიანი - ქვეყნისა და მუნიციპალიტეტების იერარქიული დონე. ჩვენი აზრით, მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის პროგნოზირებისა და დაგეგმვის სამსახური უნდა ფუნქციონირებდეს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ორგანიზაციულ სისტემაში.

- გამოკვლევებით დადასტურებულია, რომ ქვეყანაში მიწის (სტრატეგიული რესურსის) კომპლექსურ გამოყენებას სათანადო ყურადღება არ ექცევა. ამასთან, ფაქტობრივად, უყურადღებოდ დარჩა მიწის ეფექტიანობის ამაღლებაზე წარმოების სხვა ფაქტორების ზემოქმედების მნიშვნელობა. სათანადოდ შესწავლილი არ არის, თუ როგორია მათი ურთიერთმოქმედების პრინციპები, ხასიათი, რესურსული პოტენციალი და როგორ მონაწილეობენ ისინი მიწის ეფექტიანად გამოყენებაში არა მხოლოდ შემეცნებითი, არამედ პრაგმატული მნიშ-

ვნელობითაც. შემდგომში მიწის ეფექტიანობის ამაღლებაში წარმოების განვითარების სხვა ფაქტორების - შრომის, კაპიტალის, მენარმეობრივი უნარის და სხვ. როლი სიღრმისეულ შესწავლას მოითხოვს.

- მიწის რესურსების გამოყენების დაგეგმვაში გასათვალისწინებელია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, კომპლექსურად შესასწავლია ის მიზეზები, რომლებმაც განაპირობეს მწვავე სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები, სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობების (განსაკუთრებით ნათესი და მრავალწლიანი წარგავების ფართობების) შემცირება, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მომლა, კადრების დისკვალიფიკაცია, ქვეყნის სასურსათო უზრუნველყოფის უცხოეთზე დამოკიდებულება. უნდა განხორციელდეს იმპორტჩანაცვლებისა და საექსპორტო პროდუქციის წარმოების გაფართოების პროგრამა. რომელიც შემუშავდება მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის ზემოთ აღნიშნული გენერალური სქემის საფუძველზე.

- განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს სასოფლო-სამეურნეო ათვისებისათვის მიწის მარაგის განსაზღვრის საკითხი. მიწის (ნიადაგის) საფარი უნდა განიხილებოდეს ბიოფიზიკური და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით. მიწის რესურსების მრავალფუნქციური დანიშნულება თავად აყენებს მათი გამოყენების მრავალფარიანტულობას, რაც იძლევა საშუალებას გაკეთდეს სწორი არჩევანი. დღემდე მიწათსარგებლობაში ცვლილებების შეტანა ხდებოდა (ხდება) პოლიტიკური მოსაზრებებით (ცალკეულ შემთხვევებში ეკონომიკური ინტერესებით) და არა ეკოლოგიური და სოციალური თვალსაზრისით. პრაქტიკამ გვიჩვენა, თუ როგორი ნეგატიური შედეგები ახლავს ასეთ მიდგომას. პირველ რიგში უნდა დადგინდეს მიწის ის ფართობები, რომლებიც შემდგომში გამოდგება სასოფლო-სამეურნეო ათვისებისათვის (როგორია მათი ათვისების დონე, რამდენად სწორად მიეკუთვნება ამა თუ იმ კატეგო-

რიას). ანალიზისას უნდა გამოვიყენოთ მინის ფართობების მდგომარეობის შესახებ ობიექტური ინფორმაცია, ამასთან, არგუმენტირებულულად განისაზღვროს მისი მიზნობრივი გამოყენების აუცილებლობა. ის, რომ პრიორიტეტი ენიჭება მინის სასოფლო-სამეურნეო ათვისებას არ ნიშნავს იმას, რომ სხვა ფართობების გამოყენება არ განისაზღვროს მიზნობრივად. მაგალითად, რეკრეაციული რესურსების, მრეწველობის და სხვა. ასეთი მონაცემები გვაძლევს საფუძველს მყარ მეთოდოლოგიურ ბაზაზე ჩამოყალიბდეს მინის სახელმწიფო რეზერვი (მარაგი). ეს ობიექტური აუცილებლობაა, თუნდაც რთული ეკოლოგიური პირობების გათვალისწინებით (დათბობა, სტიქიური მოვლენები, უცხოეთში წასული მოსახლეობის ინტერესები და ა.შ.).

მინის რესურსების გამოყენებაში არსებული მდგომარეობის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ წარმოების ტრადიციული ფაქტორების (მინა, შრომა, კაპიტალი, მენარმეობრივი უნარი, ინტეგრირებული ცოდნა, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება) პოზიტიური გავლენა მინის ეფექტიანობაზე მინიმალურია. ეს დიდი პრობლემაა და კომპლექსურად განხილვას საჭიროებს. ამასთან, აუცილებელია თითოეული ფაქტორის როლი და გამოყენების თავისებურებაც გამოვლინდეს.

ცნობილია, რომ მინა არის ბუნებრივი დოვლათი, რომლის რაციონალურად გამოყენებაზეა დამოკიდებული მთლიანად წარმოების პროცესის განვითარება. ამასთან მინის (ნიადაგის) როგორც წარმოების ფაქტორზეა დამოკიდებული არა მხოლოდ სურსათის გაფართოებული კვლავ წარმოება, არამედ სოფლის მეურნეობის მომიჯნავე დარგების (სტრუქტურების) განვითარებაც. მაგალითად, კვების მრეწველობა, მსუბუქი მრეწველობა, ქიმიური მრეწველობა, ტრანსპორტი, სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარება. ზოგადად მინის (ნიადაგის, ნიაღვრის, რეკრეაციული და სხვა რესურსების) რაციონალური გამოყენება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების გაღრმავების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების წინაპირობაა. მიუხედავად ამისა, მინას, როგორც უნიკალურ სტრატეგიულ რესურსს, საჭირო ყურადღებას არ ვაქცევთ და ცუდად ვიყენებთ.

როგორია შრომის, როგორც წარმოების ფაქტორის გამოყენების დონე? 2021 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით მოსახლეობის 40% სოფლად ცხოვრობდა. თუ 1990 წელს სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული იყო 25%, 2000 წელს - 52,1%, 2012 წელს - 52,5%, 2020 წელს - 40%.

1994-2018 წლებში სოფლის მოსახლეობა შემცირდა 722,3 ათასი კაცით. თუ 1988 წელს ყოველ 1000 კაცზე ბუნებრივი მატება შეადგენდა 8,1 კაცს, 2002 წელს ბუნებრივი მატება საერთოდ არ იყო, 2020 წელს გარდაცვალების მაჩვენებლები აღემატებოდა დაბადებულთა მაჩვენებლებს 4017 კაცით. ექსპერტული გათვლებით, დასაქმებასთან დაკავშირებული ინფორმაციები ობიექტური არ არის. შეუსწავლელია დასაქმების ტერიტორიული პრობლემები, მოუგვარებელია კვალიფიციური

კადრების მომზადების საკითხი. დასაქმებულის სტატუსიც განსაზღვრული არ არის. სოფლად მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დონე უკიდურესად დაბალია. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული 40% ჰქმნის მშპ მხოლოდ 8,4%-ს. ეს ნიშნავს იმას, რომ უკიდურესად დაბალია მწარმოებლურობის დონე.

მინის რესურსების მართვაში მნიშვნელოვანია კადრების მომზადების ორგანიზაციის სრულყოფა. სამწუხაროდ, მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში სოფლის მეურნეობისათვის კვალიფიციური კადრების მომზადების მწყობრი სისტემა მოიშალა, კადრების მომზადება საშუალო სპეციალურ სასწავლებლებში, უმაღლეს სკოლასა და პროფტექნიკურ სასწავლებლებში ფაქტობრივად შეწყდა, აღნიშნული დაწესებულებების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა პრივატიზებულ იქნა. პედაგოგთა კადრები გაიფანტა, საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი ნომინალურ ფასად კერძო პირს გადაეცა. ამჟამად საქართველოში არ მზადდება თუნდაც მინათმომწყობი მაშინ, როცა ადრე აგრარული უნივერსიტეტი (შესაბამისი კათედრა ჰქონდა, კვალიფიციური პროფესორ-მასწავლებლები ჰყავდა) მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტებს ამზადებდა.

ეროვნული ეკონომიკის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე, რომელიც ხასიათდება ურბანული ამოცანების გაძლიერებით, სოფლის მეურნეობაში შრომითი რესურსები მკვეთრად მცირდება (მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი ძირითადად ქ. თბილისში ან საზღვარგარეთ საშოვარზეა წასული). არასწორი აღრიცხვის გამო, სოფლად უმუშევართა ხვედრითი წილი ობიექტურად არ არის შეფასებული. სოფლის მეურნეობის კვალიფიციური სპეციალისტების დიდი დეფიციტია. სპეციალისტთა ძველი თაობის ახალი, თანამედროვე ინოვაციური განვითარებისათვის საჭირო კადრებით შევსება არ ხდება. ეს პრობლემა მომავალშიც დიდ სირთულეებს შექმნის. დღესაც ქვეყანაში არა გვაქვს ეკონომიკის (სოფლის მეურნეობის) კადრებით უზრუნველყოფის სტრატეგია. აგრარული წარმოება მოთხოვნასაც არ აყენებს კვალიფიციურ კადრებზე, თუმცა იზრდება მოთხოვნა ფიზიკურ შრომაზე (პრიმიტიული ინვენტარით) და ისიც ფიზიკური პირების მხრივ. მატერიალური და სოციალური სფეროს კვალიფიციური კადრებით უზრუნველყოფის პროცესი, ფორმირებადი საბაზრო მექანიზმებით, რეგულირებულიც არ არის და როგორც მოსალოდნელი იყო, ამ ამოცანის გადაწყვეტა შეუძლებელი გახდა.

როგორ გამოიყენება კაპიტალი - წარმოების ფაქტორი? გასული საუკუნის 90-იან წლებში გაჩანაგდა საქართველოს სოფლის მეურნეობის, კვების მრეწველობის და მათთან დაკავშირებული დარგების მარეგულირებელი-ტექნიკური ბაზა. 1990 წელს საქართველოში ფუნქციონირებდა ჩაის 184 ფაბრიკა, 104 ღვინის ქარხანა, ეთერზეთების 28 მეურნეობა-ქარხანა, ლუდის - 17, ხორცისა და ხორცპროდუქტების - 29, რძის - 40, უალკოჰოლო სასმელების - 17, საკონდიტრო ნაწარმის - 4 ქარხანა. პურის ქარხნები აწარმოებდნენ 800 ათას ტონა პროდუქციას, კომბინირებული საკვების საწარმოები უშვებდნენ 1 მლნ ტონა პროდუქციას. ამ დროს

ფქვილის წარმოება 1 მლნ ტონას შეადგენდა¹.

1990-იანი წლებიდან კვების მრეწველობის საწარმოების უმრავლესობამ ფუნქციონირება შეწყვიტა. მათი საწარმოო ფონდის ძირითადი ნაწილი საზღვარგარეთ ჯარტის სახით გაიყიდა, შენობები დაიშალა, კვალიფიციური კადრები გაიფანტა.

დიდი ზიანი მიადგა უშუალოდ სოფლის მეურნეობის მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას. 1988 წელს სოფლის მეურნეობაში 27202 ტრაქტორი, 2850 ავტომობილი და 1700 კომბაინი იყო. 1990-1998 წლებში ტრაქტორების რაოდენობა 2,4-ჯერ შემცირდა, სატვირთო მანქანებისა - 2,5-ჯერ, კომბაინებისა - 1,6-ჯერ². წარმოების მექანიზაციის დონე უკიდურესად დაბალია. ასევე მნიშვნელოვნად შემცირდა სარწყავი ფართობების პოტენციალი. თუ წინა საუკუნის 80-იან წლებში სარწყავი ფართობი შეადგენდა 435,4 ათას ჰექტარს, დაშრობილი მიწის - 121,4 ათას ჰექტარს, 90-იან წლებში მათი დიდი ნაწილი მწყობრიდან გამოვიდა. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, 1992-2003 წლებში საქართველოში მოიწინააღმდეგებინა მიწების 11%, 2003-2009 წლებში - 6-7%, 2012 წელს - 24 ათასი ჰექტარი მიწის ფართობი³, 2018 წელს - 63 ათასი ჰექტარი⁴.

თანამედროვე პირობებში ცოდნას ფართო გაგებით (უფრო მისაღებად მოგვაჩნია პირობითად მას ინტეგრირებული ცოდნა ვუნოდოთ) წარმოების (საერთო განვითარების) გადამწყვეტი ფაქტორის როლი აქვს. ეს აიხსნება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარების მაღალი ტემპებით და წარმოების ძირითადი ფაქტორების ინტელექტუალიზაციის დონის მკვეთრი ამაღლებით. ინტეგრირებული ცოდნა (სხვადასხვა ცოდნათა არა არითმეტიკული ჯამი, არამედ წარმოების სხვადასხვა ფაქტორების ერთობლივად გამოყენების გაცნობიერება) ქმნის რეალურ წანამძღვრებს წარმოების ფაქტორების ერთობლივად და რაციონალურად გამოყენების პროცესის ქვეყნის განვითარების სტრატეგიის შესაბამისად განსაზღვრისა და კოორდინაციისათვის. ამიტომ, რომ მეცნიერება (ინტეგრირებული ცოდნა) განიხილება როგორც სისტემა, ახალი ცოდნის შექმნის პროცესი, საზოგადოებრივი საქმიანობის სფერო, რომელიც ცოდნის წარმოების (გაფართოებული კვლავწარმოების) ხელსაყრელ გარემოს ქმნის.

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან ქვეყნის ინტელექტუალური პოტენციალი არარაციონალურად გამოიყენება. მიზეზი ისაა, რომ დღემდე ვერ მოხერხდა დროის გამონვევებთან ადეკვატური განათლებისა და მეცნიერების სისტემის შექმნა. ცოდნის კვლავწარმოების (სრულყოფის) პროცესი მიზნობრივად და თანმიმდევრულად არ ვითარდება. ადეკვატური ღონისძიებანი არ განხორციელებულა განათლებისა და მეცნიერების მართვის სისტემაში. ამიტომ ქვეყანაში მეცნიერება (მის

სამივე ფორმაში - აკადემიური, საუნეებო და უმაღლესი სკოლა) ორგანიზაციულად დასუსტდა, სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნის პროცესებიდან ფაქტობრივად ამოვარდა.

მენარმეობრივი უნარი - წარმოების ფაქტორი გულისხმობს გერგილიანობას, ინიციატივებს, წარმოების ისეთ ორგანიზაციას, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების სხვა ფაქტორების შეთანწყობილ (კომბინაციურ) გამოყენებას. მენარმემ, რომელიც ორიენტირებულია მაქსიმალური მოგების მიღებაზე, უნდა შეძლოს წარმოების ფაქტორების ისეთი კომბინაცია გამოიყენოს, რომელიც უზრუნველყოფს დასახული მიზნის რეალიზაციას. ასეთი მიდგომა სრულად მიესადაგება ი.შუმპეტერის შეხედულებას „განარმოოთ, ნიშნავს ჩვენს ხელთ არსებული ნივთებისა და ძალების კომბინაციას“⁵.

როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, იგი უნდა ეფუძნებოდეს თანამედროვე ცოდნას. წარმოების პროცესი ითხოვს მომჭირნობას (რესურსების შეზღუდვის გამო), ინოვაციური აზრის განვითარების ხელშეწყობი გარემოს (დემოკრატიის) პირობების ჩამოყალიბებას.

ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის დაბალი დონე განაპირობებს, ერთი მხრივ, კვალიფიციური კადრების დეფიციტმა, მეორე მხრივ, სახელმწიფოს აგრარული პოლიტიკის რეალობისაგან ფაქტობრივად მოწყვეტამ. დღემდე ქვეყანას არა აქვს თუნდაც ეკონომიკისათვის კვალიფიციური კადრების მომზადების ერთიანი და მწყობრი სისტემა.

1990 წელს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში ფუნქციონირებდა 14 სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 6 სამეცნიერო ცენტრი, 3 საცდელი სადგური. დასაქმებული იყო 1007 მეცნიერ-თანამშრომელი, მათ შორის 33 (3,7%) მეცნიერებათა დოქტორი, 516 მეცნიერებათა კანდიდატი (51,2%), 100-მდე ასპირანტი⁶.

აკადემიის სისტემის სამეცნიერო დაწესებულებების შენობებისა და ნაგებობების საბალანსო ღირებულება შეადგენდა 18 მლნ ლარს, მიწის ფართობი - 13168,4 ჰექტარს.

2010 წელს მეცნიერებათა აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები სათანადო ანალიზისა და პროგნოზირების (არგუმენტაციის) გარეშე გადაეცა პროფილურ უმაღლეს სასწავლებლებს.

ასეთმა „რეორგანიზაციამ“ გამოიწვია თესლის, სანერგე მასალის წარმოების, სანაშენო საქმის ორგანიზაციის, ვეტსამსახურის, მცენარეთა დაცვის, საკარანტინო სამსახურის და სხვ. მოშლა. შეწყდა ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების ღონისძიებათა განხორციელება. საკვლევი ინსტიტუტები გაუქმდა, ნაწილი კი გარდაიქმნა „ცენტრებად“ და ითვლება სხვადასხვა უმაღლესი სასწავლებლის ორგანიზაციულ სისტემაში.

1 საქართველო ჩვენი ფასეულობანი, სოფლის მეურნეობა, თბ., 2013 წ., გვ.186

2 საქართველოს სოფლის მეურნეობა, 1998 წ., სტატისტიკური კრებული. თბ., 1999 წ., გვ. 26

3 www.data.worldbank.org

4 გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემები

5 ი.შუმპეტერი. ეკონომიკური განვითარების თეორია (რუს.), „პროგრესი“, 1982 წ., გვ. 72

6 საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია. წლიური ანგარიში. 2017 წ., გვ. 165

„გარდაქმნილი“ სამეცნიერო დაწესებულებების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა (მიწის ფართობები, შენობები, ტექნოლოგიური მოწყობილობები) გასხვისდა. აუცილებელი პროფილის მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადება ფაქტობრივად შეწყდა.

გარდამავალ ეტაპზე, ნაცვლად იმისა, რომ მომხდარიყო არსებული ჯანსაღი სამეცნიერო პოტენციალის მიზნობრივად გამოყენება, სახელისუფლებო ორგანოების გადანაცვებით („ვარდების რევოლუციის“ შემდგომ პერიოდში) მისი სწრაფად დაშლის ღონისძიებანი განხორციელდა. განსაკუთრებით ეს შეეხო აგრარულ სფეროს, სადაც ნიადაგის ერთმანეთისაგან განსხვავებული ტიპები და ერთდროულად ბუნებრივ-ბიოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური კანონებით მოქმედების პროცესი განსაზღვრავს სპეციალიზაციის მრავალფეროვნებას და მოითხოვს წარმოების სხვა ფაქტორების ოპტიმალურ გამოყენებას. წარმოების ეს თავისებურება განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს საბაზრო პროცესის დამკვიდრებაში, ქმნის დივერსიფიკაციის ეკონომიკურ ნაწიბდღვრებს, სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურების რაციონალურად შეთანწყობისას ასტიმულირებს მიწის ეფექტიანობის ამაღლებას. ამასთან, ქმნის გარკვეულ სიძნელეებს წარმოების სხვა ფაქტორების ეფექტიანად გამოყენების თვალსაზრისით. ეს მნიშვნელოვანწილად გამოწვეულია იმით, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში მატერიალურ დაბანდებათა ბრუნვის ციკლი ნელა მიმდინარეობს და დაკავშირებულია რისკებთან (ბუნებრივი კატაკლიზმები, ეკონომიკური კრიზისები და სხვ.). ამიტომ ბიზნესის განვითარების (მისი მიზნის - მოგების მაქსიმიზაცია) ლოგიკით, სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მიმზიდველი არ არის. ეს თავისებურება დადასტურდა საქართველოშიც.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში ინტეგრირებული ცოდნის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ადასტურებს ისიც, რომ პროდუქტიული პირუტყვი, მრავალწლიანი

ნარგავები განეკუთვნება საწარმოო ძირითად ფონდებს (წარმოადგენენ წარმოების ბიოლოგიურ საშუალებებს), ხოლო თავად წარმოების პროცესი თანდათანობით გადადის მანქანური წარმოების სტადიაზე. ასეთ პირობებში მნიშვნელოვანია საწარმოო ფონდების (კაპიტალის) რაციონალური გამოყენება. მაგალითად, ტრაქტორიზების დამთავრების შემდეგ, თუ იგი მრავალფუნქციური არ არის, არ გამოიყენება მომავალ სეზონამდე. მისი მრავალფუნქციურობის უზრუნველყოფა სხვა დარგზეა (მრეწველობა) დამოკიდებული.

ყოველივე ეს გვიჩვენებს, რომ მიწათმოქმედებაში წარმოების სხვა ფაქტორების გამოყენების ინტერესები წინააღმდეგობრივია (სეზონურობა, ნიადაგის ტიპები, ჯიშები, ბუნებრივი და საწარმოო პირობები და სხვ.). ასეთი და სხვა წინააღმდეგობების ბარიერების გადალახვისათვის აუცილებელია წარმოების მაღალი ორგანიზაცია, რაც სხვადასხვა პირობებზეა დამოკიდებული, როგორც მიკრო, ასევე მაკრო დონეზე. ამის გაცნობიერებისათვის საჭიროა ინტეგრირებული ცოდნა.

კრიზისულ (ექსტრემალურ) პირობებში უნდა გამოვიდეთ ობიექტური რეალობიდან და სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური ეფექტიანობის ერთიანობის პრინციპების შესაბამისად უნდა განისაზღვროს (დაიგეგმოს) ეკონომიკის დაბალანსებული განვითარება. სწორედ ამაში მდგომარეობს ინტეგრირებული ცოდნის, როგორც განვითარების ერთ-ერთი ფაქტორის როლი და დანიშნულება.

ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება - ეკონომიკის განვითარების ფაქტორი. რეფორმების პერიოდში დადასტურდა, რომ ბიზნესი სოფლის მეურნეობას, როგორც ხარჯვით დარგს გვერდს უვლის, თავს არიდებს. ამას ის ახსნა (გამართლება) აქვს, რომ მოგების მაქსიმიზაციაზე ორიენტაცია არის საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების ორგანიზაციული საფუძველი. ეს ის თავისებურებაა, რომლის გათვალისწინებით მსოფლიო პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა კანონზომიერი



გამოცდილება - განვითარებული ქვეყნები სოფლის მეურნეობას ინახავენ, როგორც შეიარაღებულ ძალებსა და სახელმწიფო აპარატს.

ამერიკელი მეცნიერის მ. ენსმინგერის აზრით, „სასურსათო პროდუქტი პასუხისმგებლობაცაა და იარაღიც. პირველი იმოტომ, რომ ერთ-ერთი მთავარი უფლება ადამიანისა არის უფლება საკვებზე და მის საკმარისად მოხმარებაზე. მეორე მხრივ - ესაა იარაღი, რომელსაც ტყვიასა და ნავთობზე მეტი ძალა აქვს“. ამიტომ, რომ დღეს მსოფლიოში სასურსათო პოლიტიკა განიხილება, როგორც სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მიზნად ისახავს წარმოების, საგარეო ვაჭრობის, შენახვა-გადამუშავების, სამართლიანი გადანაწილების (იგულისხმება პროდუქტების), სოფლის სოციალურ განვითარებას.

ამჟამად სამეცნიერო ლიტერატურაში ორი ტერმინი განიხილება: „სასურსათო უსაფრთხოება“ და „სასურსათო უზრუნველყოფა“.

ექსპერტთა აზრით, უფრო სწორია მეორე განმარტება. მით უფრო, თუ პრობლემას განვიხილავთ სახელმწიფოს მხარედი როლის კონტექსტში. პირველი განმარტებით მთავარი ყურადღება გადატანილია საფრთხეზე, მეორეთი - მოვალეობაზე.

ამჟამად საყოველთაოდ მიღებულია, რომ სასურსათო უზრუნველყოფა ნიშნავს მოსახლეობის უზრუნველყოფას „ფიზიკურად ხელმისაწვდომ, უვნებელ და რაოდენობრივად საკმარის კვების პროდუქტზე“.

ამ საყოველთაოდ მიღებულ მოთხოვნებთან წინააღმდეგობაშია საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს 2003 წლის 8 მაისის (მე-8) ბრძანება, რომლის მიხედვით მკვეთრად შემცირდა სურსათის მოხმარების ნორმები საერთოდ მიღებულ ნორმებთან შედარებით. სურსათის კალორიულობა განისაზღვრა 2300 კ/კალორით, ანუ საერთო მიღებულთან შედარებით 150 კ/კალორით ნაკლები. ხორცის მოხმარების ნორმად განისაზღვრა დღე-ღამეში 80 გრ (200 გრ-ის ნაცვლად), რძის - 215 გრ (4,5-ჯერ ნაკლები), ბოსტნეულის - 182 გრ (370 გრ-ის ნაცვლად), შაქრის - 55 გრ (100 გრ-ის ნაცვლად), პურის მოხმარების ნორმა გაიზარდა 350 გრ-დან 400 გრ-მდე. როგორც ექსპერტები მიუთითებენ¹, აღნიშნული ქმედება განხორციელდა საერთო კალათის ღირებულების შესამცირებლად. სამწუხაროდ, განვლილ პერიოდში დასახული ნორმები არ შეცვლილა.

სასურსათო უზრუნველყოფის ფუნქცია სახელმწიფოს (მით უფრო სოციალურის), როგორც პოლიტიკური სუბიექტის, ექსკლუზიური ფუნქციაა. თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში სახელმწიფოს მიწის ფონდის 85% - ჯერ კიდევ სახელმწიფოს საკუთრებაშია, გასაგები გახდება სასურსათო უზრუნველყოფაში სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის ხარისხი.

რესურსების ათვისებაში წარმოების ძირითად ფაქტორებს ეკონომიკის ტრანსფორმაციაზე სათანადო პოზიტიური გავლენა არ მოუხდენია. კერძოდ, მიწა არარაციონალურად გამოიყენება, კაპიტალი საკმა-

რისი არ არის, სამუშაო ძალა დისკვალიფიცირებულია, მწარმოებრივი საქმიანობის ხელსაყრელი გარემო არ შექმნილა, მეცნიერება (განსაკუთრებით გამოყენებითი) ორგანიზაციულად მოიშალა, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება (გამოწვევების ობიექტურად გაცნობიერება, სამართლებრივი ბაზა, ორგანიზაციულ-მმართველობითი სისტემა, ეკონომიკური მექანიზმი, კადრების მომზადების სისტემა და სხვ.) საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ ეტაპზე ჩამოყალიბებული პრობლემების გადაწყვეტას ვერ უზრუნველყოფს. ასეთ სიტუაციაში (როცა არაეფექტიანად გამოიყენება წარმოების ძირითადი ფაქტორები) ლოგიკურია დასკვნაც: ქვეყანაში ფორმირებადი საბაზრო ეკონომიკური სისტემა (მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო წარმოება) არაეფექტიანია.

პროგნოზირებასა და სტრატეგიულ დაგეგმვაში, უპირველეს ყოვლისა, გემართებს გავითვალისწინოთ, რომ წარმოების ფაქტორების როლი ქვეყნის განვითარების ეტაპებზე იცვლება. ამასთან, არც ერთ, ცალკე აღებულ ფაქტორს სხვებისგან მოწყვეტით არ შეუძლია უზრუნველყოს კვლავწარმოების სტიმულირება, ამიტომ აუცილებელია მათი ოპტიმალური კომბინაცია. გასათვალისწინებელია, რომ წარმოების ფაქტორებიც (როგორც სხვა ეკონომიკური რესურსები) შეზღუდულია. ეს მაშინ, როცა ადამიანების მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებანი მუდმივად იზრდება. ასევე, წარმოების ფაქტორებს მუდმივად ცვლილებები (სრულყოფა) ახასიათებთ და ურთიერთგანპირუბებული დონის (ხარისხის) ადეკვატურ ცვლილებებს იწვევენ.

აღსანიშნავია, რომ ფაქტორებს შორის წინააღმდეგობებიც კონკრეტული სიტუაციების მიხედვით წარმოიქმნება (ბუნებრივ-საწარმოო თავისებურებანი, მრავალფეროვნება, მასშტაბის ეფექტი, ტექნიკის (ტექნოლოგიის) გამოყენების დონე, სამუშაო ძალის ასაკობრივი სტრუქტურა, ინტეგრირებული ცოდნის დონე და სხვ.). ამიტომ აუცილებელია ფაქტორებს შორის არსებული წინააღმდეგობების გამოვლენა, მათი განვითარების ტენდენციების სწორად ახსნა და შესაბამისად ინვესტიციების ზრდის პირობების განსაზღვრა.

მსოფლიო პრაქტიკა, საქართველოში მიმდინარე გარდაქმნების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ახალი გამოწვევების ადეკვატურ ღონისძიებათა შემუშავება-განხორციელებაში მაკოორდინირებელ ფუნქციებს (პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ სფეროში და ა.შ.) უნდა ასრულებდეს სახელმწიფო, როგორც პოლიტიკური სუბიექტი, მიწის რესურსების მესაკუთრე და ახალი ეკონომიკური სისტემის შემქმნელი ფაქტორი.

მიწის რესურსების რაციონალურ გამოყენებაში, როგორც საქართველოში მიწის მართვის პრობლემების ანალიზი გვიჩვენებს, მნიშვნელოვანია სახელმწიფო პროტექციონიზმის თავისებურებების გათვალისწინება.

ქვეყნის ეკონომიკის ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე, როცა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი აქტიურად მუშაობდა ჩვენს ქვეყანაში „შოკური თერაპიის“



დოქტრინის დამკვიდრებისათვის, გამოიკვეთა აშკარა ნეგატიური დამოკიდებულება - სახელმწიფო პროტექციონიზმის მიმართ. ეს მოხდა მსოფმხედველობითი პოზიციების დაპირისპირების ფონზე, რომელიც ემყარებოდა ეკონომიკური თეორიის უმნიშვნელოვანესი პრობლემის - სახელმწიფოსა და ეკონომიკის ურთიერთგანპირობებულობის გაცნობიერების ალტერნატიულ მიდგომებს.

პროტექციონიზმი განიხილებოდა არა როგორც ექსტრემალურ პირობებში (კრიზისები) ეკონომიკური განვითარების რეგულირების ფორმა (ინსტრუმენტი), არამედ ფორმირებადი ერთ პოლუსიანი სივრცის ჩამოყალიბების ალტერნატივა. ეს რეალურად აისახა „შოკური თერაპიაში“ (ავტორები: აშშ ფინანსთა სამინისტრო, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი), რომელიც მიზნად ისახავდა სოციალისტურად აღიარებული ეკონომიკის მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძვლების ძირფესვიანად აღმოფხვრას. „შოკურმა თერაპიამ“ - როგორც დოქტრინამ, პოსტსოციალისტური ქვეყნების გარკვეულ ნაწილს შესთავაზა ერთ თარგზე გამოჭრილი მოქმედების გეგმა, რომელიც ადგილობრივ პირობებს არც ითვალისწინებდა. თანაც პროცესი მკაცრი მექანიზმებით რეგულირდებოდა. ერთი მხრივ საქართველოს პარალიზებული ეკონომიკა, მეორე მხრივ, სახსრების უკმარისობის პირობებში მისი მიღების პერსპექტივა დამოკიდებული იყო გარედან შემოთავაზებული მოდელის („შოკური თერაპია“) დაწერვის ვალდებულებებზე.

ნეგატიურ შედეგებს გხვდავთ: აგრარულ სფეროში დეინდუსტრიალიზაცია, განათლებისა და მეცნიერების განვითარების ადრე მიღწეულთან შედარებით დაბალი დონე (30 წლის განმავლობაში ქვეყნის სოფლის მეურნეობა კვლავწარმოების შეკვეცილი ფორმით ფუნქციონირებს). მაგალითად, მსოფლიო ბანკის ინფორმაციით, 1990 წელს საქართველოში წარმოებული იყო 2,7 მლრდ დოლარის ღირებულების სოფლის მეურნეობის პროდუქცია, 2020 წელს კი 1,2 მლრდ აშშ დოლარისა.

ეკონომიკური უსაფრთხოება მაღალი რისკის ქვეშ დადგა. სახეზეა სოციალურად პოლარიზებული საზოგადოება და დემორალიზებული, საბაზრო პრინციპებზე

დაფუძნებული არაეფექტიანი ეკონომიკური სისტემა, რომელიც საზოგადოების მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილის კერძო ინტერესებს ემსახურება.

ასეთ ექსტრემალურ პირობებში სახელმწიფომ უნდა გამოიყენოს ყველა გონივრული ღონისძიება ეკონომიკის სისტემური კრიზისიდან გამოყვანისათვის.

ერთ-ერთ ასეთად მიგვაჩნია პროტექციონიზმი, როგორც რეალობის (კრიზისის) რედიკალურად შეცვლის გამოცდილი ფორმა და მისი საჭიროებისამებრ (როგორც დროებითი მოვლენის) მიზნობრივად გამოყენება.

პროტექციონიზმის კონტექსტში გვერდს ვერ ავუვლით საკამათო მხარესაც. ესაა ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების (ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიური როლი) და ნეოლიბერალური მოდელის (კერძო ინიციატივა, საბაზრო თვითრეგულირება) ინტერპრეტაციების ხელოვნურად დაპირისპირების ტენდენცია (ტრადიცია).

5 საუკუნეზე მეტია მეცნიერებასა და პრაქტიკაში (ისტორიული განვითარების ეტაპების თავისებურებების შესაბამისად) განიხილება სახელმწიფო პროტექციონიზმი, როგორც ეკონომიკის რეგულირების ფორმა. მის მომხრეებს მიაჩნიათ, რომ პროტექციონიზმი ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის (როგორც მისი დაცვის ფორმა) განვითარებას, მაშინ, როცა ნეოლიბერალური მოდელი (თავისუფალი ვაჭრობა) ანგრევს ეროვნულ ეკონომიკას, განსაკუთრებით, თუ იგი გამოიყენება სამრეწველო თვალსაზრისით ჩამორჩენილ ქვეყნებში. საპირისპირო მოსაზრება აქვთ ნეოლიბერალური მოდელის მომხრეებს. მათ მიაჩნიათ, რომ ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება ეკონომიკურ ზრდას აფერხებს.

ცხოვრება კი მოითხოვს, რომ გლობალური პროცესების განვითარება კომპლექსური მიდგომებით გაანალიზდეს. ამ თვალსაზრისით, საჭიროა ახალი სტრატეგიული ხედვების ჩამოყალიბება და მიზნობრივი პროგრამებით მათი განხორციელება. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში მოხერხდება მოვლენები (პროცესები) განხილულ იქნას ერთიან კონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ საფუძველზე და განისაზღვროს განვითარების სტრატეგია, საზოგადოების ინტერესების დაბალანსება, ეკონომიკის ეფექტიანობა, მისი შედეგების სოციალური

სამართლიანობის პრინციპებით განაწილება. ასეთია თანამედროვე გამოწვევების დაძლევის ლოგიკა.

ამიტომ გასათვალისწინებელია, რომ სახელმწიფოს აგრარული პოლიტიკა (რომელიც, ბუნებრივია, პროტექციონისტულ შემადგენელს მოიცავს) მიმართული უნდა იყოს ქვეყნის აგრარული სფეროს მდგრადი განვითარების ხელშეწყობი გარემოს შექმნისაკენ. პროტექციონიზმის საკვანძო ობიექტად უნდა განისაზღვროს მიწის რესურსების (ფართო გაგებით) რაციონალურად გამოყენებისათვის მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძვლების შექმნის პროცესი. ამ ამოცანის განხორციელებაში განმსაზღვრელი მნიშვნელობა აქვს პროგნოზირებასა და დაგეგმვას. ამოსავალი პრინციპი უნდა იყოს მიწის სახელმწიფო ფონდის ტრანსფორმაციის თავისებურებებისა და ტენდენციების ანალიზი, მათი ობიექტური შეფასება, განვითარების პროგნოზირება სტრატეგიული დაგეგმვის ფარგლებში (იგულისხმება მიწის რესურსებზე მოთხოვნილების შესაბამისად). ე.ი. პირველ ეტაპზე უნდა შეფასდეს მიწის რესურსების გამოყენების დონე (მისი სამეურნეო, ეკონომიკური, ეკოლოგიური, სოციალური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი ასპექტები) და ამის შესაბამისად პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის თანამედროვე პრინციპების მეთოდების გამოყენებით გაკეთდეს მაჩვენებელთა პროგნოზული გაანგარიშება.

მიწის გამოყენების არსებული მდგომარეობა რადიკალურ ცვლილებებს საჭიროებს. ამისათვის აუცილებელია:

პირველი. თვისებრივად შეიცვალოს სახელმწიფოს სტრატეგიული ხედვები. ნეოლიბერალური მოდელის საფუძველზე ეროვნული ეკონომიკის ფუნქციონირებაში აჩვენა, რომ ცალმხრივი მიდგომის გამო, იგი ვერ უზრუნველყოფს ეკონომიკის სისტემური კრიზისიდან გამოყვანას. ამიტომ უნდა შეიცვალოს. ამასთან პირდაპირ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირებით მისი ჩანაცვლება (ასეთი მოსაზრებებიც არსებობს) სასურველ შედეგს ვერ მოგვცემს. აუცილებელია მათი ერთობლივად გამოყენება (სიმბიოზი). **კერძოდ, იმპორტჩანაცვლებისა და საექსპორტო პროდუქციის ზრდაზე ორიენტირებული სტრატეგიების ერთიან კონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ საფუძველზე მიზნობრივი პროგრამებით განხორციელება.** ამით მიიღწევა ქვეყნის რესურსული პოტენციალის, პირველ რიგში მიწის რესურსების - ნიადაგის, წიაღისეულის, რეკრეაციული, ტყის, წყლის რესურსების მიზანმიმართულად და თანმიმდევრულად გამოყენება. ეს კი ეროვნული ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის საბაზრო პრინციპებზე ფორმირებისა და ეფექტიანობის ამაღლებას უწყობს ხელს. ამასთან, ღია ეკონომიკის პირობებში მიწის რესურსების კომპლექსური ათვისება ინტეგრაციულ პროცესებში აქტიური ჩართვით შრომის დანაწილების ოპტიმიზაციის, საბოლოოდ ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და ორგანიზაციულ ხელშეწყობ გარემოს აყალიბებს.

მეორე. სტრატეგიული დაგეგმვისა და მართვის

პრინციპების კომპლექსურად და ეკონომიკური და სოციალური მიზანშეწონილობის საფუძველზე ფართოდ გამოყენება მიწის რესურსული პოტენციალის ყველა მხარის ობიექტურად გაცნობიერებას და მათი განსაზღვრის და რეგულირების სხვადასხვა ინსტრუმენტების დიფერენცირებულად გამოყენების საფუძველს ქმნის.

მესამე. პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის საფუძველზე მომზადდება პირობები მიწის რესურსების რაციონალურად გამოყენების ფონზე საგადამხდელო ბალანსის გაჯანსაღებისათვის, ექსპორტ-იმპორტის სტრუქტურის ოპტიმიზაციისათვის. იმპორტის არა როგორც ახლა, სამომხმარებლო მიზნით გამოყენება, არამედ, ეკონომიკის მოდერნიზაციისათვის საჭირო ტექნიკური საშუალებებისა და ახალი ტექნოლოგიების შემოტანა, ექსპორტში უპირატესად გადამუშავებული პროდუქციის და არა ნედლეულის გატანა, ტურიზმის განვითარების მასშტაბების გაფართოების უპირატესად ადგილობრივი წარმოების პროდუქციით უზრუნველყოფა (განსაკუთრებით სასურსათო) და არა იმპორტის ხარჯზე მუდმივად დამოკიდებულება.

მიწათმონყობის სწორი ორგანიზაციის საფუძველზე მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის სისტემის შექმნა ობიექტურად ჩამოყალიბებული მოთხოვნაა. სხვანაირად, სახელმწიფო საკუთარი ფუნქციების შესრულებას ვერ უზრუნველყოფს. ეროვნული ეკონომიკის ტრანსფორმაციის 30-წლიანი გამოცდილება ამას ადასტურებს.

ეროვნული ეკონომიკის პოსტკორონავირუსული ეტაპი უკვე დადგა. ეკონომიკის განვითარების ნიშნები (სიმპტომები) გამოჩნდა. ისინი ტენდენციებად უნდა ჩამოყალიბდეს. ამისათვის საჭიროა ისტორიულ განვითარებაში დაშვებული ჩამორჩენის წრიდან გამოსვლა დაჩქარდეს. ამას სჭირდება „გარღვევის სტრატეგია - მობილიზაციური მოდელი“.

საჭიროა მოწაღოებული წრე გავარღვიოთ. ეს არ არის რთული ამოცანა. მაგრამ გამოსვლა უნდა დავიწყოთ მას შემდეგ, როცა გვეცოდინება საით წავიდეთ. ქართული ზღაპრებისა არ იყოს - მარჯვნივ წახვალ - გარკვეული სახის საფრთხეა, ასევე წინ და მარცხნივაც, ადგილზე გაჩერება კი აზრს კარგავს. კრიზისიდან გამოვდივართ იმიტომ, რომ განვითარების სწორ გზაზე გავიდეთ. ჯერ არ ვიცით, რომელია სწორი გზა, ამიტომ ვამბობთ, რომ საჭიროა „გარღვევის სტრატეგია - მობილიზაციური მოდელი“, რომელიც დაგროვილი გამოცდილების ანალიზის საფუძველზე ეფექტიანი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის შექმნას ისახავს მიზნად, იყენებს რეგულირების გამოცდილ ფორმებს (მიზნობრივი პროგრამები), რაც ეფუძნება სტრატეგიული მიზნის და მის განხორციელების მთავარი რგოლის შერჩევის პრონციპს, საკვანძო პრობლემების გადანეწევის მიზნით რესურსების კონცენტრაციას, შესაბამისად ფულად-საკრედიტო და საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკის განხორციელებას, კერძო სექტორთან სახელმწიფოს პარტნიორობას, ეკონომიკის მართვის თვისებრივ სრულყოფას. ასეთი სტრატეგიის განსაზღვრას სჭირდება პროგნოზირების, სტრატეგიული დაგეგმვისა



და მართვის თანამედროვე მეთოდების გამოყენება. ეს შესაძლებელი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ქვეყანაში ჩამოყალიბდება შესაბამისი ერთიანი სამსახური და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესების შესაბამისად წარიმართება მისი საქმიანობა.

„გარღვევის სტრატეგიაში“ სამ მთავარ კითხვას უნდა გაეცეს პასუხი.

პირველი. განვითარების რომელ საფეხურზეა ქვეყნის ეკონომიკა? როგორი თავისებურებებით, ტენდენციებით და კანონზომიერებებით ხასიათდება იგი? ამ კითხვაზე მეცნიერულად დასაბუთებული სწორი პასუხი იმიტომ გვჭირდება, რომ ვიცოდეთ, როგორია „გარღვევის“ სასტარტო ბაზა, საზოგადოების ქცევა (მოტივაცია), გლობალურ პროცესებთან ადაპტირების დონე და სხვა. რაც საფუძვლად უნდა დაედოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივის პროგნოზირებას და სტრატეგიულ დაგეგმვას.

მეორე. საით უნდა წავიდეთ (სტრატეგიული მიზანი), როგორ სიტუაციაში (რისკები) განვითარდება ეკონომიკა? აქ საკმარისი არ არის ვიცოდეთ საკუთარი შესაძლებლობები, არამედ უნდა შეფასდეს გარემოც (მეზობელი ქვეყნების და საერთოდ (გლობალური) ინტერესების (პოტენციალი); მათი თანხვედრის, თუ დაპირისპირების მოსალოდნელი გამოწვევები და მუქარები, რათა მართვის თანამედროვე მეთოდზე დაყრდნობით სწორად განისაზღვროს განვითარების მთავარი მიმართულებები).

მესამე. რომელ რესურსებზე ვაპირებთ ორიენტაციას და რა პერიოდებით და როგორი მექანიზმებით ვფიქრობთ დასახული მიზნის მიღწევას (ეტაპები, ორგანიზაციული და ეკონომიკური მექანიზმი, დაფინანსების წყაროები, მეცნიერული უზრუნველყოფა, გლობალურ პროცესებთან თავსებადობა და სხვ.).

დღეს ქვეყანას სამი მთავარი რესურსული პოტენციალი გააჩნია: მიწა და სხვა ბუნებრივი რესურსები; გეოეკონომიკა, როგორც ეკონომიკის განვითარების ფაქტორი; ინტელექტუალური რესურსები. მათი ერთიან კონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ ბაზაზე სტრატეგიის შემუშავება-განხორციელებაზეა დამოკიდებული

ეკონომიკის განვითარების სასურველი ტემპების მიღწევა და ხალხის კეთილდღეობის ამაღლება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Планирование использования земельных ресурсов для устойчивого управления землепользованием. ФАО., рим., 2018 г;
2. С. М. Комаров, А.А.Расказова. Прогнозирование и планирование использования земельных ресурсов и объектов недвижимости. Учебник, м., «Юраат», 2018 г;
3. ნ. ჭითანავა, საქართველოს ეკონომიკის გამომწვევები და სტრატეგია, თბ., 2018 წ.;
4. ნ. ჭითანავა, გლობალური გამოწვევები ერთპოლუსიან მსოფლიოში. თბ., 2021 წ.;
5. ნ. ჭითანავა, ლ.თაკალაძე. სოციალური ეკონომიკა, ფორმირება და განვითარება. I ნაწილი., თბ. 2088 წ., სამომცემლო სახლი „ინოვაცია“, 596 გვ.;
6. ნ. ჭითანავა, საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები. გამომცემლობა „ივერიონი“, თბ. 2012 წ.;
7. ნ. ჭითანავა, საქართველოს სოფლის მეურნეობა. ტრანსფორმაცია, პრობლემები, პერსპექტივები, გამომცემლობა „ივერიონი“, თბ. 2015 წ.;
8. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები;
9. საქართველო ჩვენი ფასეულობანი, სოფლის მეურნეობა., თბ., 2013 წ.;
10. საქართველოს სოფლის მეურნეობა, 1998 წ., სტატისტიკური კრებული. თბ., 1999 წ.;
11. გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემები;
12. ი. შუმბეტერი. ეკონომიკური განვითარების თეორია (რუს.), „პროგრესი“, 1982 წ.;
13. საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია. წლ. ანგარიში. 2017 წ.;
14. გაზეთი „რეზონანსი“, 16.10.2019 წ.;
15. რ. ფირცხალავა „მინის ფონდის ტრანსფორმაციის საკითხები საქართველოში“. დისერტაცია, სტუ. თბ., 2022 წ.